

ІННОВАЦІЙНІ СКЛАДОВІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

БУБЕНКО О. П.

УДК 624

Бубенко О. П. Інноваційні складові підвищення ефективності будівельних підприємств

У статті розглянуто питання стану та перспектив розвитку будівельного комплексу України та складові формування інноваційної політики будівельних підприємств. Визначено вирішальний вплив інновацій на досягнення конкурентних переваг і забезпечення програм стратегічного розвитку підприємств будівельної галузі.

Ключові слова: будівельна галузь, підприємство, потенціал, інноваційний розвиток, ринкові умови, конкурентоспроможність, інноваційна політика, управління.

Рис.: 4. **Бібл.:** 11.

Бубенко Олексій Павлович – аспірант, Харківська національна академія міського господарства (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

УДК 624

Бубенко А. П. Инновационные составляющие повышения эффективности строительных предприятий

В статье рассмотрены вопросы состояния и перспектив развития строительного комплекса Украины и составные формирования инновационной политики строительных предприятий. Определено решающее влияние инноваций на достижение конкурентных преимуществ и обеспечение программ стратегического развития предприятий строительной отрасли.

Ключевые слова: строительная отрасль, предприятие, потенциал, инновационное развитие, рыночные условия, конкурентоспособность, инновационная политика, управление.

Рис.: 4. **Библ.:** 11.

Бубенко Алексей Павлович – аспирант, Харьковская национальная академия городского хозяйства (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

UDC 624

Bubenko A. P. Innovative Components of Increase Efficiency of Building Enterprises

The questions of the state and prospects of development of a build complex in Ukraine and component formings of innovative policy of build enterprises are considered in the article. Decisive influence of innovations on achievement of competitive edges and providing of the programs of strategic development enterprises of a build industry is defined.

Key words: build industry, enterprise, potential, innovative development, market conditions, competitiveness, innovative policy, management.

Рис.: 4. **Bibl.:** 11.

Bubenko Aleksey P. – Postgraduate Student, Kharkiv National Academy of Municipal Economy (vul. Marshala Bazhanova, 17, Kharkiv, 61002, Ukraine)

У сучасних умовах, попри кризові явища, будівельна індустрія має надійні важелі свого розвитку. Головний з них – це участь підприємств галузі в соціальних програмах розвитку (житло, об'єкти соціально-культурного призначення, необхідність заміни зношеного майнового фонду міського господарства). Виходячи з цього, будівництво формує свою виробничу програму і культуру виконання робіт, де починають активно розвиватися принципи режиму економії, відповідальність за якість, переважні орієнтації на вимоги замовника. Спонукає до розвитку будівельних підприємств і жорстка конкуренція, яка є проявом законів ринку й зміцнення позицій приватної власності.

Тому природно, що будівельні підприємства вимушені використовувати ці складові «нової економіки» зі своїми механізмами планування, ціновою політикою, кредитними схемами, договірними зобов'язаннями. Основна економічна ідеологія – підвищення ефективності діяльності. Шляхів її реалізації декілька, але, перш за все, треба ставити завдання зниження собівартості робіт при високій якості кінцевих результатів. Реалізується це завдання через механізм впровадження інновацій самого широкого спектру, тобто інноваційних матеріалів, устаткування, методів організації робіт, інноваційних моделей управління.

Проблематика переходу підприємств галузі на інноваційний шлях розвитку досліджувалась відомими вченими і має високоефективні наукові результати

теоретичного та прикладного значення. Це І. Ансофф, А. Ачкасов, О. Бутнік, С. Бір, В. Бабаєв, П. Друкер, А. Маслоу, Т. Момот, В. Торкатюк, Л. Шутенко, О. Поважний, С. Ушацький, які дослідили та розкрили головні характеристики інноваційного процесу в будівельній галузі.

Фінансові аспекти забезпечення розвитку будівельного бізнесу розглядаються в працях В. Артюменко, І. Балабанова, І. Бланка, В. Ковальова. Але час змінює і саму будівельну індустрію, і зовнішнє середовище, а кризові явища впливають на ситуацію, інколи гостро і непередбачено, тому економічна наука повинна постійно відслідковувати зміни і формувати новий, адекватний вимогам часу, інструментарій досягнення цілей. А оскільки ці питання в науковому інформаційному просторі висвітлено недостатньо, то означена тема є актуальною.

Мета статті – провести узагальнення існуючих наукових підходів і методів переведення будівельних підприємств на інноваційний шлях розвитку та забезпечення на цій основі позитивного вкладу галузі в економіку країни.

Загальна світова криза дещо призупинила позитивні тенденції розвитку будівельного комплексу. На цю ситуацію відреагували ціни на нерухомість (у 2008 – 2009 рр. вони досягли дна) і відразу зменшився приплив інвестицій: галузь втратила фінансову стійкість, підсилювались ризики [1, 2].

Будівельна галузь фінансується переважно за рахунок фінансових ресурсів внутрішніх інвесторів і є

малопривабливою для прямих іноземних інвестицій. В останні роки доля інвестицій в будівельний сектор не перевищує 1% від всього обсягу інвестиційних ресурсів. Причини відомі: високі економічні та інвестиційні ризики. За даними UNCTAD, у 2009 р. обсяг контрактів у будівельному секторі склав 10 млрд дол. США, проти 2 млрд у 2008 р. і 13 млрд у 2007р. [2, с. 3].

Криза по-різному впливає на окремі сектори будівельної галузі. Найбільшою мірою вона загальмувала розвиток житлового сектора, тоді як транспортний, енергетичний і промисловий сектори виявились більш стійкими до кризових ситуацій. Але житловий і комерційний сектори більш швидко виходять з кризи, ніж інші.

Якщо оцінювати поточний стан будівельного сектора України, то слід відмітити, що криза 2008 року знизила обсяг робіт у ньому на 48,2%, тоді як падіння в промисловому виробництві було на рівні 21,9%, а ВВП у цілому – 15,1%. Причина – брак коштів на фінансування об'єктів будівництва (на 4-5 відсоткових пунктів зросли ставки кредитування), що призвело до перетоку інвестицій в інші галузі. Якщо у 2003 р. у структурі національної економіки інвестиції в будівельний сектор становили 6,4%, то в 2010 р. – лише 3,3%. Галузь, маючи знос основних фондів на рівні 46%, отримує інвестицій на душу населення в 5 – 7 разів менше, ніж такі країни, як Бельгія, Швеція, Іспанія, і в 2 рази менше, ніж Росія, Польща [2, 3].

Основу потреб будівельної індустрії становлять три сектори нерухомості: житловий, промисловий, комерційний. Житловий сектор майже завжди перебуває у стані нерівноваги, промисловий більш стабільний, але стратегічно несформований, комерційний поки що має слабкий темп розвитку, окрім нерухомості торговельного призначення. Забезпеченість житловою площею в Україні (23 м² на душу населення) – на рівні Китаю, цей показник у США та Німеччині – в 2-3 рази більше. Навіть потенціал торгових площ є незначним, порівнюючи з європейськими країнами (180 м² на 1000 жителів – в Україні, 610 м² на 1000 жителів – у Чехії). При цьому ціни на нерухомість в Україні значно вище європейських [2].

Розвиток будівельної галузі стримується не тільки наслідками кризи, а й недосконалістю інституційної системи, що забезпечує будівництво. Дозвільна система вкрай нераціональна і корумпована: наприклад, для будівництва найпростішої будівлі – складу – потрібно отримати більше 20 узгоджень, на що витрачається до 2% кошторисної вартості й декілька місяців часу. Система нормативів і стандартів теж не на користь будівельної активності – існує більше 1000 нормативних документів регулювання процесів будівництва на державному та місцевому рівнях.

Але, незважаючи на ці обставини, розвиток будівельного сектора економіки продовжується, базуючись, перш за все, на інноваційних складових. Зазначимо, що інноваційні потреби галузі навіть вищі, ніж у традиційних галузях машинобудування, енергетики. Причини цього різні, але одну з них можна представити словосполученням «міждисциплінарний характер будівельної галузі і науки» [4]. Об'єднує наукові здобутки і бу-

дівельну практику механізм будівельно-технологічного проектування. Галузь є сприйнятливою, перш за все, до базових інновацій, оскільки традиційні модернізаційні заходи не забезпечують вагомих конкурентних переваг, скорочення строків будівництва, покращення якісних характеристик будівельних об'єктів.

Якраз у будівництві поєднання основ економіки, інженерії, проектування і організації виробничого процесу складає міцний фундамент ефективної діяльності. Можна вважати, що будівельний бізнес стає все більш успішним і прибутковим за рахунок саме того, що інновації в ньому своєчасно визначено і включено ще на проектному рівні, а оскільки «проект є галузевим законом», то і збоїв в їх застосуванні майже не виникає. Таким чином, проектно-технологічна складова в будівельній справі виконує роль провідника інновацій майже автоматично.

Економічні реформи і інституційні зміни в Україні ставлять перед будівельниками складні питання, які без розвитку наукової бази неможливо вирішити якісно і раціонально. Нові матеріали, нові технології та ринкові коливання потребують поглибленої уваги з позицій сучасної методології управління будівельним процесом і економічними відносинами в ньому. Нові наукові знання повинні сформувати сучасний інструментарій для стійкого і стабільного функціонування підприємств будівельної галузі. В умовах конкуренції та змінної кон'юнктури на ринку відбувається безперервний розвиток самого будівельного підприємства для забезпечення відповідної реакції на безліч непередбачуваних (неврегульованих) змін у навколишньому середовищі: потреби, ціни, купівельні можливості, поведінка конкурентів.

Підвищення стійкості будівельних підприємств і водночас забезпечення їх інноваційної привабливості вкрай складно досягти в рамках загальної стратегії, виникає потреба прийняття якісних рішень в ситуативних умовах [5]. Але є і фактор, який працює на користь виваженої стратегії – це інноваційна діяльність і інноваційна структура. При цьому більший ефект від впровадження інновацій в забезпечення стійкості досягається комбінацією їх різновидів, тобто в таких умовах розвитку підприємства, коли в його портфелі є інновації техніко-технологічні, організаційні, економічні, управлінські. У комплексі ці інновації разом з синергетичним ефектом визначають процес внутрішньої самоорганізації підприємства, що пояснюється не тільки самостійною цінністю цих заходів, але і тим, що будівельний колектив набуває досвіду проведення змін і роботи в змінених умовах.

Оскільки виробничий цикл в будівництві досить тривалий у часі, то суттєве значення в управлінні виробництвом і бізнесом має процесний підхід. Методологія стосовно будівельної галузі оперує поняттям «бізнес-процес», який хоч і розуміється як інструмент стабільного характеру, але завжди ставиться завдання удосконалювати його за допомогою реінжиніринга. Сам бізнес-процес є інтегрованою системою, що включає три групи процесів: процеси, що створюють вартість (матеріально-технічного забезпечення, проведення будівельно-монтажних робіт), забезпечуючі процеси (підготовка території, зберігання матеріалів, розвиток інформаційної

системи, забезпечення механізмами) і підтримуючі процеси (підготовка кадрів, техніка безпеки тощо).

У [5] рекомендується підрозділяти процеси за критеріями «рівня керованості» – виділяється декілька груп, і за критерієм пріоритетності – визначаються ранги. На наш погляд, пріоритетність не зовсім вдало вибраний критерій, оскільки всі процеси необхідні і по своєму значимі. А «рівень керованості» – достатньо якісний показник, і всі заходи по вдосконаленню можна розцінювати як такі, що спрямовані на підвищення такого рівня.

Упроблематиці інноваційного розвитку підприємств не всі напрямки рівнозначні, що потребує обґрунтування їх вибору в кожному конкретному випадку. Для підприємств, що працюють в стійкому фінансовому режимі, головне – підвищення конкурентоздатності на ринку, для збиткових підприємств – інноваційний портфель має забезпечити зниження собівартості. Великі будівельні корпорації мають можливість самостійно розробляти інноваційні проекти, малі – вибирають інновації з готових пропозицій. Зазначимо, що в Росії й Україні всі обсяги будівельних робіт на 90% забезпечуються фірмами, які мають у своєму штаті до 100 працюючих [6], а тому актуальним є пошук і відбір оптимального портфеля інновацій, спрямованих на баланс якості, собівартості і ціни. Великі успішні корпорації комбінують інновації з метою утримання стійкого фінансового стану. І першому, і другому напрямку присвячено значну кількість наукових робіт, у т. ч. дисертаційних. Але в обох випадках важливу роль відіграє оптимальна послідовність впровадження проектів, що знаходяться в інноваційному портфелі. Моделюючи ланцюгові зв'язки в інноваційній політиці підприємства, розставимо ці блоки таким чином (рис. 1).

Інноваційна активність підприємств, безумовно, пов'язана з інноваційним потенціалом, але цей зв'язок помилково вважається прямим. Навпаки, інноваційний потенціал та інноваційну активність відрізняють суттє-

ві відмінності: потенціал – це можливості, здебільшого ресурсні, а інноваційна активність характеризує діяльність, результативність, тобто використання цих можливостей. Активність, окрім того, забезпечує успіх на зовнішньому контурі взаємодій підприємства із середовищем, показує рівень використання потенціалу.

У роботі [7] пропонується визначати інтегральний показник інноваційної активності будівельних підприємств рейтинговим методом. Часткові показники розділяють на дві групи. Перша – внутрішні показники виробничо-технічного потенціалу (характеризують основні фонди, технології, організацію робіт); друга – показники, пов'язані з місцем підприємства в зовнішньому середовищі (інноваційний тиск, інноваційна напруга, інноваційна сприйнятливість, інноваційна щільність).

Інноваційний тиск визначається як вплив інвесторів і споживачів на кінцеву структурну продукцію. Це, по суті, кількість інновацій на одиницю часу (рік). Тиск середовища міняє структуру всіх елементів будівельного підприємства і, в кінцевому рахунку, структуру ринку і попиту на будівельну продукцію. Інноваційна напруга – ступінь забезпеченості власними інноваційними ресурсами і можливостями. Інноваційна щільність – доля інноваційної продукції в загальному її випуску. Інноваційна сприйнятливість – здатність підприємства впроваджувати і використовувати інновації, забезпечуючи позитивний ефект [7]. Це, по суті, готовність до інновацій і здатність їх впроваджувати.

Наслідки такого використання – досягнення ресурсо-енергоєфективності, продуктивності праці, якості кінцевої продукції, ефективності експлуатаційних витрат і інвестицій. Зрозуміло, що в будівельному бізнесі є своя галузева специфіка (технічна, організаційна, ринкова) і тому в інвестиційну політику мають бути включені свої пріоритети і свої методи її реалізації. На рис. 2 наведені основні характеристики будівельного бізнесу.

Як видно з наведених характеристик, в інноваційній політиці важливо враховувати три складових: техніко-технологічну (обладнання та матеріали), рин-

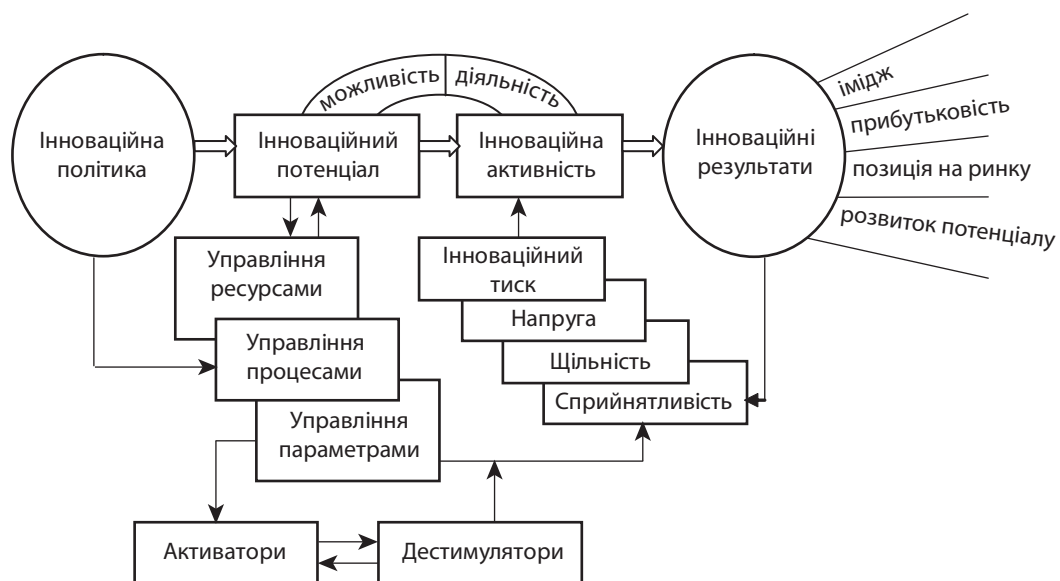

Рис. 1. Циклічні зв'язки в інноваційній політиці підприємства

кову (потреби і вимоги), сезонно-просторову (місцеві умови). Відмічаючи високодинамічність будівельного бізнесу, важливо підкреслити, що це не тільки скорочення виробничого процесу, а і реакція на стан економіки, зміну технологій, конструкції, архітектури, ринковий характер самого бізнесу [8]. З цих оцінок формується власне стратегія розвитку.

Економічну складову стійкості характеризують обсяги виробництва і продаж, рентабельність, ліквідність, структура собівартості та інші. Важливе значення має також показник рентабельності інвестицій в розвиток виробництва.

Організаційні заходи можна оцінювати виконанням будівельних графіків, оперативністю прийняття

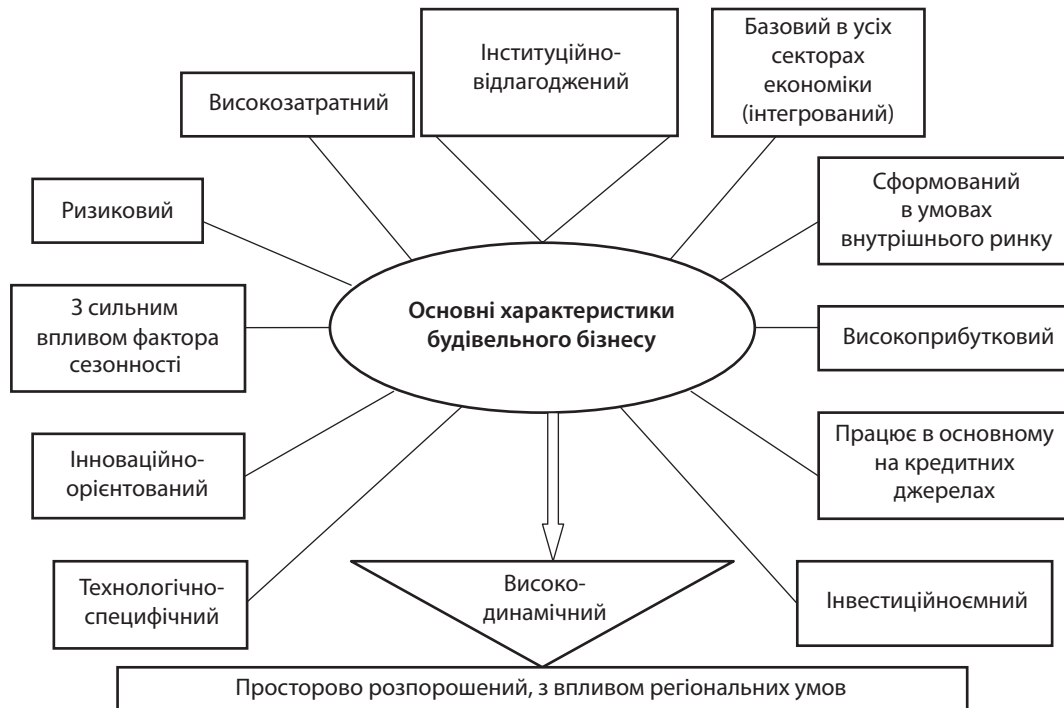

Рис. 2. Основні характеристики будівельного бізнесу

Сама стратегія в статті розглядається як системне явище, в основі якого виділяється виробничо-науковий потенціал та ефективність його використання, а метод підвищення рівня стійкості підприємств базується на порівнянні економічних вигод і економічних втрат у прогнозованому русі грошових потоків. Таким чином, у ринковій стійкості підприємства поєднуються виробничі потужності, економічні нормативи і організаційні заходи. Загальна теоретична формула стійкості підприємства може бути визначена як:

$$C_n = \{B, E, O\}k_1, k_2,$$

де C_n – рівень стійкості підприємства; B – науковий потенціал та виробничі потужності з оцінкою їх якості; E – економічний стан та економічні механізми ведення бізнесу; O – організаційні заходи саморозвитку підприємства; k_1 – інноваційна складова; k_2 – кадрова складова.

В авторській моделі стійкості, на відміну від існуючих оціночних моделей, де увага приділяється фінансовим показникам, підхід до розуміння «стійкості» більш комплексний, оскільки включає в себе економічні та організаційні механізми і ресурсні можливості потенціалу. Інноваційна і кадрова складова визначаються як коефіцієнти впливу цих факторів на фінансову стабільність підприємства. З такої концептуальної моделі випливає необхідність визначення системи показників, що відбивають рівень ринкової стабільності підприємства.

рішень, якістю і повнотою оргдокументалістики, прогресивністю структури управління. У загальному плані об'єднує оцінки і прогнози використання «системи збалансованих показників».

В умовах підвищеної наукової уваги до будівельного бізнесу постають питання пріоритетної розробки напрямів ресурсозбереження (матеріалів, енергоресурсів, трудовитрат та інше). Це потребує відповідного розвитку інструментів економічного аналізу і прогнозування. Виникає необхідність відслідковувати структурні зміни в собівартості виконуваних робіт, щоб більш раціонально здійснювати пошук резервів усередині виробничого процесу. Актуальним є і завдання вибору найбільш впливових інновацій. Концептуальну модель розвитку галузі представлено на рис. 3.

Інноваційний розвиток будівельного підприємства відбувається через розвиток його внутрішніх компонентів і взаємозв'язків в зовнішньому середовищі. Основним регулятором у зовнішньому середовищі є ринок з його потребами, вимогами, фінансовими можливостями. У будівництві ринок багатопрофільний: це ринок житла, бізнес-нерухомості, основних фондів промисловості, комунальної сфери тощо. І кожний сектор має свої характеристики, свій стан, свої вимоги до інновацій.

У ринковій економіці інновації відіграють вирішальну роль в досягненні позитивних результатів (рис. 4).

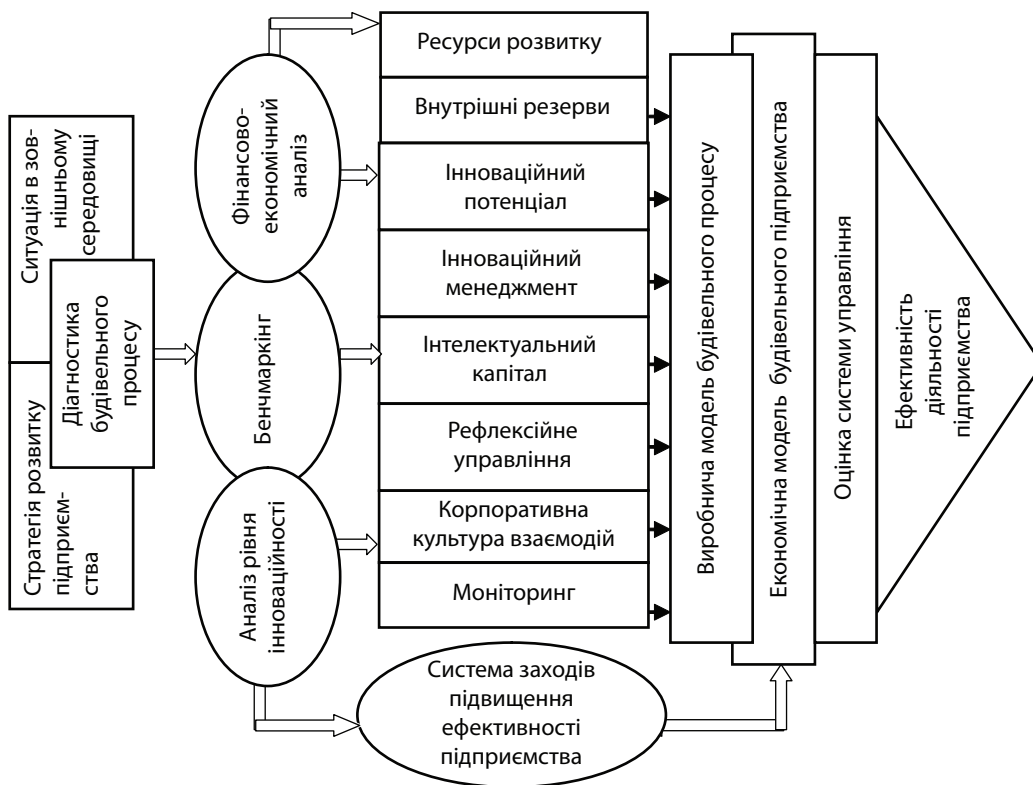

Рис. 3. Структурний варіант концептуальної моделі розвитку галузі

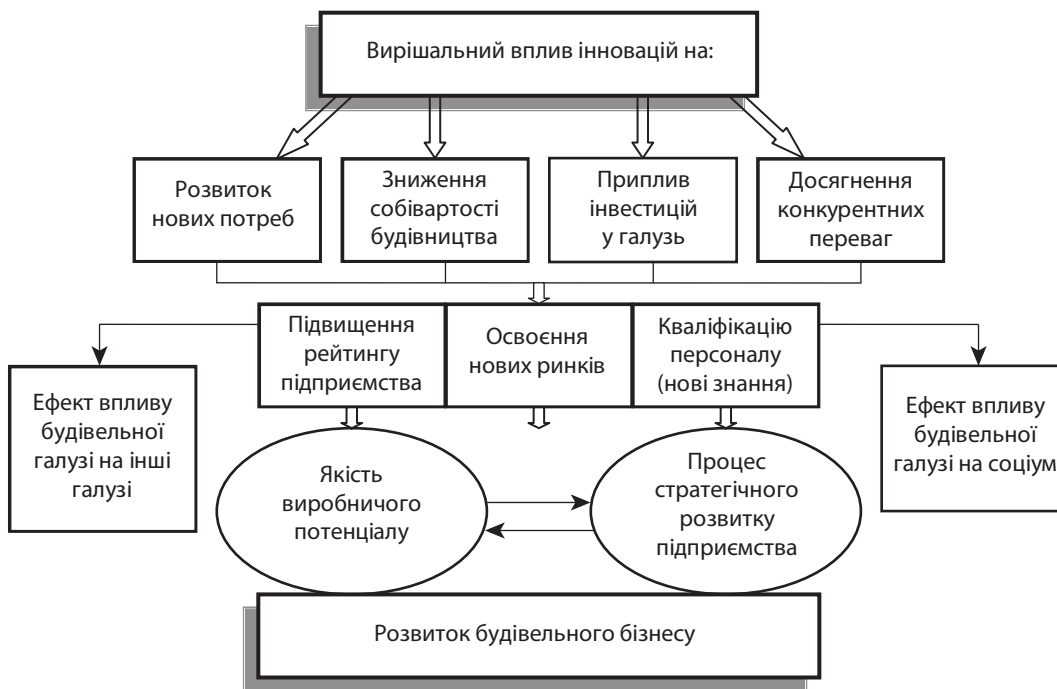

Рис. 4. Основні напрямки впливу інновацій в будівельному бізнесі

З рис. 4 випливає, що, окрім власне ефекту свого розвитку, галузь формує і спрямовує рушійні сили для розвитку інших галузей і соціальних стандартів суспільства. Виходячи з цих позицій, галузь потребує відповідної підтримки з боку держави, тому що вона функціонує не тільки заради її власних інтересів, а й для загально-суспільного розвитку. Такої підтримки сьогодні бракує. Додамо, що будівельний ринок України, який в основ-

ному працює на залучених ресурсах, істотно звузився: в активному режимі у 2011 р. функціонувало не більше 20% від загального числа підприємств будівельного профілю [9]. Але в 2010 – 2012 рр. інвестиції в основний капітал будівельного сектора демонстрували тенденцію зростання: у 2010 р. – 7,3 млрд грн (що дорівнює обсягу виконаних робіт – 7,39 млрд грн, і таким чином збереглася гарна динаміка – 1 грн інвестицій на 1 грн

виробленої продукції); у 2011 р. загальний обсяг інвестицій – 10,6 млрд грн. Структура інвестицій в основний капітал галузі: 62,5% – власні кошти, 11,9% – держбюджет, 10,3% – кредити банків, 4,0% – місцевий бюджет, 1,3% – населення, 1% – іноземні інвестори [10].

Ситуація в будівельному секторі Харківської області в 2012 р. також обнадійлива: індекс приросту будівельних робіт (до попереднього року) має таке значення: 2009 р. – 64%, 2010 р. – 91%, 2011 р. – 102%. Загальний обсяг реалізованих товарів і послуг за перше півріччя 2012 р. становить 29,1 млрд грн, середня заробітна плата 2633 грн/міс., заборгованість по зарплаті – 100 млн грн [11]. При цьому інвестиційна політика в галузі має досить консервативний характер. За 2011 р. у Харківський будівельний комплекс вкладено 266,6 млн грн. Це практично дорівнює витратам в освітній комплекс і становить лише 2,2% від загального обсягу інвестицій в основний капітал області.

Таким чином, у будівельному комплексі України наявна ситуація, коли одні протиріччя розв'язуються, інші загострюються. До першої групи протиріч (і це є позитивом) можна віднести: післякризове зростання, приплив інвестицій, підсилення уваги до інновацій як фактора забезпечення високих економічних результатів.

До другої групи протиріч, що ускладнюються (негативні явища): недостатні інституційні зміни (у дозвільній системі, у залученні інвестицій), інертність ринкової ситуації (звужений попит), бар'єрний тягар боргових зобов'язань, відсутність належної державної підтримки галузі.

ВИСНОВКИ

Підприємства будівельної галузі сьогодні перебувають у фазі активного ринкового випробування, і це є надійним підґрунтям формування сучасної інноваційної виробничої культури діяльності.

Доведено, що подальший розвиток будівельних підприємств має базуватися на використанні своїх внутрішніх ресурсів, до яких автор відносить не тільки фінанси, основні фонди, робочу силу, а і якість існуючої системи управління, інтелектуальний капітал та ефективну організацію взаємодій учасників будівельного процесу.

Підприємства галузі перебувають в режимі пошуку і запровадження інновацій в різних секторах своєї діяльності (матеріали, технології, організація), але в частині економічного аналізу і прогнозування показників розвитку ще працюють недостатньо ефективно. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Яцуба В. Відкритість будівельної галузі для інновацій як нова філософія зростання / Інтерв'ю Міністра регіонального розвитку та будівництва України Володимира Яцуби журналу «Наш вибір», № 4(27), вересень 2010 року. – Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/publish>, 04.10.2010

2. Сухоруков А., Крупельницька Т. Щодо напрямків антикризової політики у будівельному секторі України. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України: Відділ секторальної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/367>, 2011.

3. Україна у цифрах 2011. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. За заг. редакцією О. Г. Осауленка. – Київ, 2012.

4. Бородин А. С. Совершенствование механизма управления инновационным развитием строительных организаций : автореф. дисс. ... канд. экон. наук по специальности 08.00.05: артикул 370955 / А. С. Бородин. – Москва, 2009. – 156 с.

5. Барканов А. С. Проблемы обеспечения устойчивого функционирования и стратегического развития предприятий строительной отрасли : автореф. дисс. ... д-ла экон. наук по специальности 08.00.05 / А. С. Барканов. – Москва, 2008.

6. Жеребйов Я. І. Стратегічний аналіз в процесі управління організацією будівельного комплексу / Я. І. Жеребйов // Економіка будівництва і міського господарства, т. 7, № 4. – Макіївка: ДонНАБА, 2011. – С. 287 – 295.

7. Дереповская Н. С. Влияние инновационной активности предприятий на развитие территориальных строительных комплексов : автореф. дисс. ... канд. экон. наук по специальности 08.00.05, артикул 205851 / Н. С. Дереповская. – Новосибирск, 2005. – 145 с.

8. Близнюк А. На главных направлениях созидания / Статья Министра регионального развития, строительства и жилищно-коммунального хозяйства Украины Анатолия Близнюка российскому изданию «Строительная газета» (№ 1, 1 января 2012 г.). – Правительственный портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kmu.gov.ua>, 03.02.2012

9. Шведов А. Строительный бизнес: проблемы выживания [Электронный ресурс]. – Режим доступа : intercredit.com.ua, 20.01.2011.

10. Обзор рынка прямых иностранных инвестиций в Украину в 2011 году [Электронный ресурс]. – Режим доступа : intercredit.com.ua, 2012.

11. Основні показники соціально-економічного розвитку області. Індекс обсягу виконання будівельних робіт / Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstst.gov.ua, 2012.